

Tract. II. Proemialis. Examen III.

legitimum. Causa vero augendi valorem in moneta, est vel inopia & defectus pecuniae in Regno, vel superabundans valor intrinsecus. Hic non disputatur de variis causis, quae subesse possunt pro mutatione monetarum, & de congruentia, vel incongruentia, quae inde sequi possunt, sed solum agitur de modo, quo formari possit conscientia. & rediūm judicium circa mutationem monetarum, augendo vel decrescendo: quam mutationem a Principibus ad legitimas causas fieri posse supponitur. His ex Haecquo premisis.

Resp. 1. In bello, & in impositione tributorum & novorum onerum non sufficit pro securitate conscientie Principis sola causa, & opinio probabilis, sed debet Principes duci certa & evidente necessitate in imponendis novis oneribus, ita ut proprie facultates pro ea non sufficient, & in bello sententia probabilior. Hac est tunc, ac probabilior, communiorum, etiam inter Adversarios, sententia.

Ratio 1. Data ad quest. 4. ex cuius resolutione hanc sequitur, ut & ex quest. 3. Nam in bello, & dictis gravaminibus populus spoliatur re sua, quam possidet, cogitatur, quod sumum est. Principi dare. Ergo in solo casu probabilitatis, & dum melius est conditio populi possidentis, quam Principis tributum imponentis, ait dictus Autor.

Confr. ex eodem: Principes non est dominus facultatum subditorum, sic ut pro libito, aut ex qualitate motivo de illis disponere possit, sed solum in ordine ad honum communae, quando hoc sine dispensatione facultatum subditorum conservari non potest. Ergo.

Resp. 2. Probabilis & tunc est, quod in mutatione monetarum (ex qua timetur damnum Reip.) non possit Principes sequi sententiam probabilitate refuta probabilitori. Est communis inter Doctores etiam Adversarios, & docetur a S. Th. de Reg. Princ. c. 13. & sequitur ex R. ad Q.

Ratio. Quia in illa mutatione est periculum danni multitudinis Reip. in communicationibus, commerciis, & omnibus aliis prelio estimabilibus; omninem haec pecunia regulantur & mensurantur, & si valor monete diminuitur, perdit tota communitas de substantia in pecunia possessa; si augetur, illud augmentum solum est pro Rege, vel pro particularibus personis possidentibus; Ergo nisi sit evidens & certa utilitas Reipub. que damnum illud compenset, non potest Principes monetam mutare.

QUÆRO XII. Quam sententiam tenetur sequi subditus, dum Praelatus aliquid præcipit, & de quo sunt contrariae opiniones?

XXXIV. Resp. 1. Superiori legitimè præcipient debet subditus obediens in omnibus, in quibus manifeste non relinet peccatum; ut sunt omnia illa, de quibus est controversia inter DD. an sunt licita vel illicita.

Ita docet S. Bernardus in tract. de Præc. & Dispens. dicens: Sive Deus, sive homo Vicarius Dei mandatum quocunque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia defordendum: ubi tamen Deo contraire non præcipit homo.

Ratio. Tum quia Superior est in possessione facultatis præcipendi; tum quia ita secum fert ipsa natura obedientia.

Resp. 2. Si subditus judicet probable esse quod actus aliquis imperatus sit malus, probabilis vero esse quod sit licitus, debet obediens.

Ratio. Est tum ex dictis & probatis de sequela sententie probabilitoris; tum etiam, quia opposita sententia aperit viam ad eludenda præcepta Superiorum, ad enervandam vim Legum, & constitutionum Ecclesie; quia subditus doctrina illa imbutus, in re (de qua sunt contrariae opiniones, non sunt licita vel illicita) licet possit, non tamen tenebitur obediens Superiori legitimè præcipienti. Quod est in maximum præjudicium obedientiam, præsumtum religiosam, totiusque Religionis.

Resp. 3. Quando subditus probabilis judicat,

rem sibi præceptam esse contra præceptum divinum, non potest obediens, nec Praelatus cum ad obedendum obligare, in sensu composito hujus judicii, seu retinendo illud.

Ratio. Nemini licet agere, nec potest quis obligari ad agendum contra suam conscientiam: sed hoc fieret in eo casu, ut patet. Ergo.

Resp. 4. In hoc casu subditus non potest obediens formando hoc dicamen conscientia: Obediendum est homini magis quam Deo, licet præcipiat contraire Deo. Nec potest obediens judicando: Dei voluntas est, ut sit leges tamdiu solum obligent, quamdiu non adest probabilitas in contrarium.

Ratio 1. p. Quia hoc esset impium, & stultum iudicium.

Ratio 2. p. Quia esset inaudita legum divinarum illusio & eversio.

Resp. 5. In casu R. 3. si in re præcepta manifeste non cernatur ratio peccati, debet subditus opinione suam depolare, suumque judicium iudicio prudenter Superioris submittere, & humiliter obediens, de licite actus præcepti nullatenus dubitando vel scrupulando, nec modo iudicium suum suspendingo, sed judicando & determinando, probabilis esse licere (nisi aperte cernatur esse malum) quod Superior timoratus, & prudens sine probo affectu præcipit.

Hoc nos docuit B. Humbertus Quintus Generalis Ordinis nostri in lib. 5. de Ereditatione Religiosorum dicens: *Quod à Superiori præcipitur, sic accipiendum est, ac si à Deo præcipetur.*

Ratio. Tum qui communiter dicitur, quod obedientia debet esse coeca. Tum etiam quia auctoritas Superioris vicem Dei tenentis (quibus verbis insinuat dispartis inter Superiorum, & quemcumque alium Theologum), cuius sententia non teneor me semper submittere, sat rationabiliter movet subditum, ut probabilis iudicet, iudicium esse, quod ille præcepit; licet ante iudicari, sententiam Praelati esse minus probabilem, minusque tutam.

Ratio. Sed dic mibi, hac obligatio se subjiciendi iudicio Praelati, oriturne ex ejus majori doctrina & sapientia?

Minime, sed ex ejus munere & auctoritate, quia Deus eum Vicarium suum fecit, adeoque specialiter ei assistit; eumque singulariter dignit (quod non potest dici de quocunque alio Theologo, ut mos dixi) adeoque non est præsumendum in honesta præcipere, nisi manifeste ratio in honesti cernatur.

Ratio. Tum quia in mutatione est periculum danni multitudinis Reip. in communicationibus, commerciis, & omnibus aliis prelio estimabilibus; omninem haec pecunia regulantur & mensurantur, & si valor monete diminuitur, perdit tota communitas de substantia in pecunia possessa; si augetur, illud augmentum solum est pro Rege, vel pro particularibus personis possidentibus; Ergo nisi sit evidens & certa utilitas Reipub. que damnum illud compenset, non potest Principes monetam mutare.

QUÆRO XIII. Quam sententiam salva conscientia potest tueri Advocatus?

XXXV. Resp. Advocatus in iudicio fori externi potest salva conscientia tueri sententiam probabilem, etiam concurrente probabilitori, & ex aequo probabilitibus utramlibet, seu quam maluerit. Ita habet communis opinio DD.

Ratio 1. Quia Advocatus non fert sententiam, nec decidit ius sui Juges, sed solum proponit merita causa loco sui clientis, qui est actor & litigans: sed actor habet ius in foro externo exponenti suas rationes probabiles. Ergo etiam hoc licet potest facere per Advocatum. *Quia hoc potest quis facere per alium, quod potest facere per seipsum;* ut haber Regula Juris 76. n. 6.

Ratio 2. Causa, quæ à principio videbatur minus probabile, in decursu litis sepe fit probabilitas, adiumentis novis scripturis, testibus, aut aliquis adversarii partis confessione, vel visu & ponderatibus aliis Juris Capitulis. Ergo licet eum defendere.

Oppono 1. Quando ius est dubium, favendum est reo. Item: in pari causa melior est conditio possidentis, ut habent Regula Juris supra adducta. Ergo Advocatus nequit patrocinari causæ minus probabili contra reum, & possessorem.

2. Non licet inclinare Judicem in eam partem, contra quam tenetur ferre sententiam, quia hoc esset inducere ad peccatum; sed Advocatus defendens causam minus probabilem, sic inclinat Ju-

De Conscientia.

dicem. Ergo peccat.

3. Saltem id non licet Advocato in causis gravibus, seu magni momenti, uti sunt vita, omnium bonorum possessio, magnus status, v. g. Majoratus. Ergo. Prob. art. Proximo in gravissima, seu extrema necessitate existenti, tenentur omnes, quantum possunt succurrere, & Advocatus (de quo id spectat) docebat S. Thomas & cum eo omnes Theologi 2. 2. q. 71. art. 3. patrocino prestare; sed in casu, quo periclitavit vita, fama, aut tota substantia proximi, ille est in gravissima, seu extrema necessitate. Ergo omnes (etiam actor & ejus Advocatus) tenentur ei succurrere. Sed causam probabilem defendendo contra eum, et non succurrant, immo potius per talis cause victoriam eum in taliter necessitate inducent. Ergo peccant saltem contra charitatem.

Ad 1. R. ibi sermonem esse de Justice, non de Advocato.

Ad 2. dist. maj. Non licet inclinare positivè, & suadendo, vel quocunque modo efficiendo. C. maj. negativè, nim. solum ostendendo merita sua cause (quod est proprium Advocati officium) & in ejus fa-

vorem sine fraude argumenta ac jura allegando, N. maj. quia alias tota forma judicaria tolleretur. Et sic dist. min. N. cons.

Ad 3. N. ant. licet enim aliqui DD. piè distinguant inter causas minoris & majoris momenti, asserantque licere Advocato tueri partem minus probabilem in causis minoribus, non verò in majoribus antem nominatis, sive civiles sint, sive criminales. Verum nosler Ildephonus priorem sententiam benè vocat magis plam & valde consulendam: alteram verò in rigore Theologico ait videri sibi magis probabilem, ob allatas rationes. Unde ad prob. dist. maj. Si proximus ad istam necessitatem inducatur in justè aut ex infortunio, C. maj. si justè aut juridice ab habente auctoritatem, v. g. à Judge iusta merita cause, ut fieret in presenti, N. min. & nec dist. min. N. cons. Exemplum est in eo, qui justè damnatur ad suspensionem, vel ad perpetuos carcera, sive ut fame pereat: in quo casu non omnes tenentur illi damnatur ut succurrere eum liberando, vel panem offerendo.

Plura de Advocato vide infra tract. 9. Exam. 6. quest. 3. & 4. n. 57. & seqq.

TRACTATUS III.

De ultimo fine hominis. De voluntario & involuntario. De Actuum humanorum circumstantiis, ac moralitate.

Ex Prima Secundæ Angelici Doctoris à Quæstione 1. usque ad 21. inclusive.

Communis est Partem: *Quidquid agis, prudenter agas, & respice finem, maximè ultimum: quia ab ejus bonitate intenta dimanat nostrorum Actuum humanorum bonitas. Quia de re instruit nos Angelicus Doctor in 1. 2. q. 1. & seqq. Questionibus, agens prius de ultimo fine, ac beatitudine hominis, acturus postea de his, per quæ homo ad finem potest pertingere, vel ab eo deviare: uti sunt virtutes, & peccata. Sit ergo.*

EXAMEN I.

De ultimo homini fine, actibus humanis, & voluntario, ac involuntario in his respectu.

De quibus S. Doctor agit à quest. 1. usque ad quest. 6. inclusive.

CUM Confessarius erga penitentem Doctoris fungatur officio, si eum inventari dicam Parceriam, *Quidquid agis, &c.* minus considerantem de ultimo fine minus sollicitum, tenetur indubitate conscientie Doctor clientis conscientiam tangere, illumine de hac ultima actionum nostrarum meta erudire. Quare.

QUÆRO I. Quis est finis ultimus hominis, & in quo consistit?

II. Resp. 1. Est æterna beatitudo; ad hanc hominem creatus est ab eo, qui i. Timoth. 2. vult omnes homines salvos fieri, etiamque homo in omni actione sua tenetur quærrere. Per actus bonos eam obtinet, per malos ab ea deviat. Beatitudo est duplex, una objectiva, quæ est ipse Deus, ut patet ex R. 3. altera formalis, quæ est illa actio, quæ priorem, seu objectum beatificum nimis assequimur actu & in re. Hac ex se patent.

Resp. 2. Beatitudinem formalem Scotista dicunt esse actum voluntatis, scilicet amore: Thomistæ vero probabilitatem tenent, esse actum intellectus: nimis visionem Dei ut est in se, quæ ideo beatifica dicitur.

III. Ratio Thomistæ est. Beatitudo formalis essentialiter & metaphysicæ sumpta (sic sumi debet) consistit in tali actione, quæ ex intrinseco suo conceptu est omnium prima con-sue assortitio & possessio ultimi finis, seu summi Boni; sed talis actus non est actus voluntatis, seu amor sed solus intellectus.

Nota tamen: non negari à Thomistis, quod actus voluntatis, nim. amor, delecatio, & fruatio, beatitudinem formalem consequantur tamquam inseparabiles proprietates, specieitate ad ejus statum perfectitudinem, seu integratitudinem, & habeant se, seu Deum Beato unum, per modum prosecutions sive prosecutivæ, qui per actum intellectus ei, iam fuit unitus consecutivæ. Per quem intellectus actum etiam ipsa voluntatis Beati satiar radicaliter (sicut per actum voluntatis satiar formali) essentia autem beatitudinis formalis consistit in unione illa consecutiva, & satiatione radicali. Hinc & intellectus attingit Deum sub ratione boni, non in quantum *ly. sub dicti rationis formalem sub qua* (sic enim spectat ad voluntatem) sed in quantum *rationis formalem*, quæ assequitur est. Hac speculativa sunt. Proinde pluribus talibus omissionis, quæ in Act. videantur.

IV. Resp. 3. Nulla res creata, vel creabilis potest esse vera creature rationabilis beatitudo objectiva, sed sola Deus.

Ratio. Angel. Doctor hic q. 2. art. 8. Beatitudinem

Tract. II. Examen I.

nam definit, quod sit *bonum totaliter quietans*, & *rationis appetitum*, nimirum rationalem. S. August. 5. de Civit. quod sit *rum omnium sperandorum cumulata plenitudo*. Boetius 1. 3. Consol. quod sit *status bonorum omnium aggregatione perfectus*. Subsumo: Sed nulli rei creatae vel creabilis, nec toti rerum creabilium universati, seu collectionis dicta predicata competere possunt. Ergo Min. prob. Creatura, quecumque illa sit, manet semper bonum particularē, *limitatum*, & *mutuum*; item, cognito effectu, inest hominī naturalis desiderium cognoscendi causam: sed omne bonum creatum, sive divisivē, sive collective sumptum, quantacumque etiam perfectione polleat, est effectus Dei. Ergo potest & petet appetitus extra tale bonum se extende ad cognitionem & amorem Creatoris. Ergo ab ea non satiarum. Unde optimè S. August. lib. 13. Confess. cap. 8. ait: *Creaturae rationales non sufficiunt ad beatam requiem, quidquid Deo misericordia est.*

QUÆRERO II. Estne possibile, ab eadem voluntate simul efficaciter appeti plures ultimos fines totales, & adequatos, ac simpliciter ultimos?

V. Dicitur 1. in tit. *ab eadem voluntate, & simul,* quia de diversis voluntatibus, vel etiam de eadem pro diverso tempore, id non est negandum. Dicitur 2. *efficaciter*, id est, se & omnia sua referendo in ultimum finem; nam posse simul ferri in alium finem ultimum inefficaciter, & secundum quid, patet postea Q. 3. n. 7. ex dicendis de peccante venialiter 2. *fines totales*, de partialibus enim id conceditur, ut constabit ex dicendis ad Oppos. 2. de pluribus Diis Gentilium. Hoc præmissō.

Resps. esse impossibile & manifestum implicatiōnē. Ita S. D. hic q. 1. art. 5. in corp.

Ratio. Inordinatus amor sui est causa omnis peccati, ut ait S. Th. infra q. 77. art. 4. Et S. Aug. à S. D. ibidem citatus inquit: *Sicut amor Dei adiudicat civitati celesti usque ad contemptum sui, ita amor sui adiudicat civitatem Babylonis usque ad contemptum Dei.* Et Arist. 9. Ethic. c. 4. & 8. *Pravus sui gratia agit & tanto magis, quanto prærior est.* Ergo homo mortaliter peccans pro fine ultimo habet seipsum. Prob. cons. Finis ultimus respectu agentis, est causa cuius gratia, & amore cuius agit, quidquid agit: Sed homo mortaliter peccans gratia, & amore sui agit quidquid agit. Ergo Min. pat. tum ex verbis SS. Aug. & Thomas, uel & Arist. tum ex eo, quia omnis inclinatio (utpote appetitus secundum naturam) tendit in bonum illius nature, in qua radicatur: sed affectus hominis mortaliter peccantis, est inclinatio naturae sibi relata, sicut est contra affectus hominis iusti, vi gratiae, & charitatis, est inclinatio naturae participative divine. Ergo siue hic non nominis in bonum divinum, ita illi non tendit nisi in bonum proprium.

Ex his colligitur sensus verborum S. Hier. in Psal. 80. dicentes, *Cui Deus venter est, ei Deus recent est, Quæcumque vita habemus, & quæcumque peccata, tot recentes habemus. Ier. Iratus sum, iratus sum, ut libidinem & concupiscentiam, libido mibi Deus est; unusquisque enim quod cupit & venteratur, hoc illi Deus est.* Quæ verba quidem probant, quod peccator mortaliter pro fine ultimo habeat creaturam, sed posset ex eis quis simil probare, quod habeat simul plures ultimos fines, seu Deos, & quidem totum quod habeat peccata.

Verum juxta dicta peccator in omnibus suis peccatis est ipse sibi solus & unicus Deus. Distinguendum autem est inter finem ultimum *cui*, qui respectu hominis mortaliter peccantis est ipse peccator secundum se, & in natura consideratus; sic enim quæcumque bona vult, ultimæ sibi vult, & intuitu sui diligunt universa, & inter finem ultimum *cuius gratia*, formalem, huncque, vel in abstracto, qui respectu predicti peccatoris est bonum proprium & commoditas ipsius: vel in concreto, sicut est ipsomet peccator, ut affectus, vel affectuus tali bono. Hinc patet intelligentia verborum S. Hieronymi: *Loquitur enim de ira, libidine, ceterisque vitiis in concreto, & non in abstracto, non enim libidinoso libido, sed ipse libidinosus sibi Deus, & ultimus finis est, Pro quo.*

No-

De ultimo fine, & actibus humanis.

Nota. non requiri inter finem, *cui*, & cuius gratia distinctionem realē entitativam, sed sufficere realē formalem, qua etiam in praesenti intercedit, petique & potest peccator consequi seipsum in ratione finis; seipsum, inquam, non materialiter & in natura spectatum, sed sumptum formaliter, hoc est, ut affectus, vel affectuū bonis creatis.

VII. Resp. 2. Justus venialiter peccans præter Creatorem (in quem ratione gratia, & charitatis habitualiter conversus manet) non diligit creaturam vel finem ultimum simpliciter, sed secundum quid tantum. Ita S. D. citandus.

Ratio. Impossible est, idem esse & non esse, ut explicatum est, in prob. R. ad Q. 2. Sed si justus venialiter peccans pro fine simpliciter ultimo retineret Deum ratione gratia, & charitatis, sequetur idem esse & non esse. Ergo Min. prob. In primis homo sic peccans esset ratione charitatis versus in Deum, ut ultimum finem: deinde non esset, quia ratione peccati venialis haberet pro fine ultimo simpliciter creaturam.

Quod cum dicendum non sit, dicendum est, finem simpliciter ultimum (etsi finis secundum quid ultimus in creatura collocetur) respectu hominis justi venialiter peccantis manere Deum: ita ut in aliquo vero sensu verum sit dicere, peccatum veniale in homine justo habitualiter referri in Deum, ut docet S. D. 2. 2. q. 24. art. 10. ad 2. dicens: *Quod amat in peccato veniali (puta ab homine justo) propter Deum amat habitu, etsi non actu.*

In quo autem hac habitationis relatio consistat, non est una omnium mens. Probabilis consistit in hoc, quod in charitatis potestate sit, peccata venialia prohibere, ne fiant: quia etiam de factis impedit, si ejus fini adversarentur: quia potest est quidam modus relationis, & dominii indirecū: qui enim habet potestatem impediendi aliquid, ne fiat, quamvis de facto non impedit, censetur haberet dominium super illud.

Non obstat dicere, charitas etiam potest prohibere ne fiant peccata mortalia, & tamen ab hoc de his dici nequit, quod habitualiter referantur in Deum. Non, inquam, obstat. Quia ut aliquid dicatur habitualiter referri in Deum per charitatem, debet charitatis posse coexti: sed non possint ei coexti: mortalia, utpote mortem anime afferent, beng tamen ventaria, utpote quia veniam facile morentur, etiæ etiam haec à Deo non nihil divertant, non tamen avertant, ne amicent divinam voluntatem.

Quærero IV. Ut hoc magis explicetur, dic mihi, quid & quotuplex est voluntarium, & an sit idem quod liberum?

IX. Resp. 1. Voluntarium à S. Thom. (qui de eo agit hic q. 6. & ab Aristot.) bene definitur, esse quod est a principio intrinseco cum cognitione finis. Ubi loco generis ponitur ly id, estque idem quod actus: non enim loquimur hic de obiecto voluntario, quod dicunt voluntarium denominative extrinsecum. Ly a principio intrinseco ponitur loco differentia, quia per hoc voluntarium differt à violentio, quod in Physica definitur esse id quod est a principio extrinseco, passo non coherente cim, seu proportionem, sed positivè resistente. Ubi passum est subiectum quod patitur violentiam. Ly cum cognitione finis ponitur etiam loco differentia, per hoc enim voluntarium differt à naturali, uti est v. g. motus lapidis deorsum, vegetatio, & progerminatio herbarum terre, maxime non culta, sponte sua progerminantia flores, quæ actiones sunt quidem à principio intrinseco, & possunt dici spontaneæ, non tamen voluntaria (nisi metaphorice) defectu cognitionis. Quæ cognitio est duplex, scil. sensitiva, & rationalis. Prima est in bruis, secunda in hominibus, & quia prima est imperfectior secunda, voluntarium in bruis repertum est imperfectius voluntario, quod est in homine.

Oppono contra voluntarium brutorum. Voluntarium dicunt à voluntate: sed in bruis non est voluntas. Ergo nec voluntarium.

Ad hoc dist. maj. quantum ad nominis impositionem, & denominationem voluntarii, quæ deservit à principali, conc. maj. quantum ad rem ipsam significatam, N. maj. & sic dist. min. N. cons. Itaque quantum ad rem ipsam voluntarium verè resolutum in bruis, ut patet ex definitione eius. Et licet in majori rigore in hominibus voce-

fines ultimos & totales, sed diversi ordinis & rationis mox explicat, quod non repugnat dictis ad Q. 2. quia ibi agitur de pluribus finibus ejusdem ordinis, & in quorum quilibet homo tendit libera voluntate.

Quærero IV. Potestne homo suum verum finem ultimum, nimirum. Beatiudinem obtainere, vel ab ea deviare per quascumque actiones? & quid sunt actus humani?

VIII. Resp. Non potest. **Declaratur.** Triplex est genus actionum ab homine elicitarum. Aliæ sunt actiones convenientes homini secundum gradum genericum, seu ut animal est, & dicuntur secundum se potius *animales*, qui sunt ei cum brutis comrare, ut ambulare, nutritre, crescere, & generare, &c., quæ secundum se præcisè sumptu non sunt ad propinquum.

Aliæ sunt *actiones humanae* convenientes homini, ut homo est, & ut a brutis distinguuntur: quæ distinctione per hoc, quod homo per rationem & voluntatem sit dominus staurum actionum, quod idem est, ac agere ex prævia rationis deliberatione, seu habere facultatem, positis omnibus ad agendum requisitis actum ponendi, vel non ponendi. *Et* per tales actiones homo potest beatitudinem obtinere, si sint de genere bonorum; vel ab ea deviare, si sint de genere malorum: solis enim actibus voluntariis & liberis debetur præmium, vel supplicium, sed in habet axioma Theol. In naturalibus, id est, in involuntariis, & non liberis, nec meremur, nec desperemur.

Tandem, aliæ sunt *actiones hominis*, & sunt, quæ quidem absolutè, ab homine, ut à principio procedunt, sed indeliberatè, ut si quis absque omni deliberatione aliquid ore, vel non advertens barbam frictet, nascum, tabaco pabulet, &c. quas aliqui non male vocant *actiones humanas*, quoad substantiam, si deliberauit fiant, sunt tales etiam quoad modum. Qui modus addi etiam potest plurimis actionibus primi generis.

Quærero V. Ut hoc magis explicetur, dic mihi, quid & quotuplex est voluntarium, & an sit idem quod liberum?

X. Resp. 1. Voluntarium à S. Thom. (qui de eo agit hic q. 6. & ab Aristot.) bene definitur, esse quod est a principio intrinseco cum cognitione finis. Ubi loco generis ponitur ly id, estque idem quod actus: non enim loquimur hic de obiecto voluntario, quod dicunt voluntarium denominative extrinsecum. Ly a principio intrinseco ponitur loco differentia, quia per hoc voluntarium differt à violentio, quod in Physica definitur esse id quod est a principio extrinseco, passo non coherente cim, seu proportionem, sed positivè resistente. Ubi passum est subiectum quod patitur violentiam. Ly cum cognitione finis ponitur etiam loco differentia, per hoc enim voluntarium differt à naturali, uti est v. g. motus lapidis deorsum, vegetatio, & progerminatio herbarum terre, maxime non culta, sponte sua progerminantia flores, quæ actiones sunt quidem à principio intrinseco, & possunt dici spontaneæ, non tamen voluntaria (nisi metaphorice) defectu cognitionis. Quæ cognitio est duplex, scil. sensitiva, & rationalis. Prima est in bruis, secunda in hominibus, & quia prima est imperfectior secunda, voluntarium in bruis repertum est imperfectius voluntario, quod est in homine.

Oppono contra voluntarium brutorum. Voluntarium dicunt à voluntate: sed in bruis non est voluntas. Ergo nec voluntarium.

Ad hoc dist. maj. quantum ad nominis impositionem, & denominationem voluntarii, quæ deservit à principali, conc. maj. quantum ad rem ipsam significatam, N. maj. & sic dist. min. N. cons. Itaque quantum ad rem ipsam voluntarium verè resolutum in bruis, ut patet ex definitione eius. Et licet in majori rigore in hominibus voce-

E
tur

tur voluntarium; tamen usū jam est translatum ad significandum spontaneū (qui terminus in omni rigore loquendo magis eis debetur) brutorum.

Resp. 2. Voluntarium, & liberum non sunt formaliter idem; nec habent se convertibiliter, sed voluntarium latius patet.

Ratio. Liberum præter processum à voluntate cum cognitione finis requirit etiam indifferentiam iudicii, & facultatem ad posse agere, non agere, ut explicatum est ad Q. 4. Hinc omne liberum quidem est voluntarium, non tamen è contra, qui voluntarium est quid superior, & idea latius patens. Nam pueri, amentes, & bruta agunt voluntarie, non tamen liberè: amor beatificus est voluntarius, sed non liber. Sicut omnis homo est animal, non tamen è contra.

X. Resp. 3. Voluntarium varie dividitur. Nam Primum: Voluntarium aliud est necessarium, quod est à voluntate non indifferenti, sed ad unum determinata, exemplum cuius est in amore beatifico. Aliud liberum, quod est à voluntate ad utrūque indeterminata, uti est amor hominis in via.

Secundum: Voluntarium aliud est formale, aliud virtuale. Primum est à voluntate actu influente, alserum est virtus, vel effectus prioris, seu est ipsorum voluntarium actuale non retrofractum, quatenus permanent in aliquo suo effectu, prout id solet explicari de intentione virtuali. Sicut dum quis semel actu formaliter se resolvit ad peregrinandum usque Romanam, licet in toto itinere super hunc actum se non reflectat, manet voluntarius virtualiter: quia prima voluntas manet virtualiter in suo effectu, scilicet in continuatione itineris.

Tertium: potest mihi aliquid esse voluntarium physicè, ut, quod ipse per me facio, v. g. percussio à me ipso facta, vel moraliter, ut, si fia ex me mandato, consilio petitione, &c.

Quarto: est aliquid voluntarium voluntate propria, de quo patet ex iam dictis; vel voluntate aliena, ut si voluntas alterius moraliter habeatur pro voluntate propria. Sicut in contrahitibus voluntas Tutoris habetur pro voluntate pupilli. Idem est de Procuratore respectu sui Principis, de filio impubere respectu Patris. Et eodem modo peccatum Adami fuit nobis voluntarium in ipso, ut in Capite, ex pado voluntates nostras in sua continentia.

Quinto: Voluntarium aliud est expressum, quod actu formaliter & expresso à voluntate procedit; aliud interpretativum, quod fictione aut statuto Juris, aut per Epikream, seu prudentium consilio à voluntate procedere censetur.

Sexto: Aliud est voluntarium in se, aliud in alio ut in causa, vel in continentia. Primum est, quod in se ipso terminat voluntem, ut si quis expresse intendat loqui blasphemias. Alterum vero, quod in se non est formaliter voluntum, sequitur tamen ex alio obiecto, quod est voluntum in seipso, sive illud sit alterius causa, ut si quis sciet se habere consuetudinem blasphemandi in ebrietate, & tamen voluntarie se inebriat, blasphemia est ei voluntaria in causa: sive sit aliquid totum continens in se alterum, ut si quis occidat prægnantem, sciens esse talem, occiso fecus, licet explicite non intenta, dicitur ei voluntaria in alio, ac implicitè.

Septimo: Voluntarium aliud est directum, aliud indirectum. Primum est quod ex positivo voluntatis influxu procedit, sive immediate, ut furtum à fure: sive mediare, ut mors ex porreptione veneni. Indirectum (quo nomine Moralista sapientiam intelligunt voluntarium in causa) propriè est illud, quod positivè expressè à voluntate non procedit, ei tamen imputatur, eo quod habeat facultatem & obligationem malum aliquod impediri, & non impediri, ut si submergatur navis nostra dormiente tempore magna tempestatis, quare prævidit.

QUÆRO VI. Quo sunt cause involuntarii?

XI. Resp. Sunt quatuor, nimirum, violentia, metus,

cupidescentia, ignorantia, ut docet S. Th. hic q. 6. art. 5. & seq.

Explicatur prima involuntarii causa, scilicet violentia.

Violentum jam ante in R. & Q. 5. fuit definitum: Quod sit causa involuntarii probatur ex S. Thom. cit. art. 5. Quia voluntarium petit esse à principio intrinseco, ut patet ex ejus ante data definitione: violentum autem est à principio extrinseco, passo non inclinante, sed pro viribus resistente, ut ante fuit explicatum. Exemplum est in studio feminis per vim oppressa, nec inter nos nec exterius consentientes, sed pro possibili resistance, sequitur defensionis; quod ei omnino est involuntarium, consequenter nec ei ad culpam imputatur.

Nit. Hic esse sermonem de ratione simplicitatis, qua agens extrinsecum in passo totis viribus resistente, & considerans omnibus circumstantiis absolute respiciente, aliquid efficit, vel impedit: quia si nim. inferatur rebus cognoscentes, etiam voluntarius coactus, non cognoscens enim non dicunt cogi, sed solum violentari, v. g. lapis, sursum projectus. Et hac violentia, quia tollit omne voluntarium, tollit etiam omne meritum, & demeritum, ac Sacramentorum validitatem. Est autem altera violentia & coactus secundum quid talis, quando nim. agens extrinsecum ex se non est sufficiens ad causandum effectum, nisi etiam voluntatis patientis efficaciter cooperetur, licet inefficaciter, seu secundum aliquam inclinationem, non verò totis viribus renatur. Vel sic: Est quando voluntas in his quidem circumstantiis absolute vult, condicione tamen illud non vellet, puta, si tales circumstantiae deessent. Sicut mercator tempore tempestatis, ut vitam servet, absolute vult proficere merces in mare, quas nollet projicere, si deessent pericula vita, & hac violentia, secundum quid talis est in metu. De quo Q. 7.

Colligitur ex dictis, violentum non esse idem quod necessarium, quia necessarium potest esse voluntarium, ut patet ex dictis de amore beatifico; item violentum non est convertibiliter idem cum involuntario: quia involuntarium latius patet, cum possit eam causari ex ignorantia. Secus est de violento. Omne ergo violentum, seu coactus simpliciter tale est involuntarium, sed non è contra, sed

Secunda involuntarii causa scilicet metus, ut dicitur in dictis, & in sensu explicato, fuit ex metu gravi, sunt mixta ex voluntario, ita si similiter sint voluntaria, & secundum quid involuntaria. Exemplum est in dicta projectione mercium.

Ratio 1. pro 1. p. Quod fit ex efficaci voluntate, & intentione operantis est simpliciter voluntarium, ut patet ex definitione voluntarii, sed ita in casu positio, quia mercator revera sciens, & volens proicit merces in mare, ut hoc medio vi-

ta salvet. Ergo.

Ratio 2. ubi est liberum, ibi est voluntarium, quia ab inferiori ad superiori affirmativa est bona consequentia, v. g. Est homo: Ergo est animal; liberum autem est quid inferioris ad voluntarium, ut patet ex dictis pro R. 2. ad Q. 5. Subsim: Sed quid fit ex metu, est liberum, nam dictus mercator potest projicere, & non projicere merces. Ergo. Idem patet in Petro qui ex metu, & tamen libere negavit Christum, quia eum negando peccavat: peccatum autem est liberum.

Ratio 2. p. Ut aliquid sit involuntarium secundum quid, sufficit voluntate & inefficaciter renoti: hoc fit in casu positio. Ergo.

QUÆRO VIII. Quid & quotuplex est metus causante involuntarium simpliciter & cur?

XII. Resp. 1. Metus à S. Th. infra Q. 41. bene definitur: quod sit passio, quae refugimus malum futurum, cui resisti non potest. Dividitur in levem & grave. Metus levus est, quo timetur malum leve, aut grave ex causa levi, vel improbabili, dictumque à Juristis cadere in virum inconstantem, ac personas leves, & meticulosas, à conceptu sententiæ facili dimovibiles: ut si quis mea pluvia, lutum, pulveris, &c in die festo omittat Missam. Metus gravis est, quo timetur quis grave malum, qualia mala sunt mors, mutatio, enormia verbera, exilia, servitus, durus carcer, damnatio ad tristrem, amissio omnium, vel notabilis partis bonorum, infamia moraliter indelebilis, excommunicatio injunctio, ablatio instrumentorum artis, sine quibus vicebus haberi non potest. Et hic metus dicitur à Juristis cadere in virum constantem, non quod solus vir eius capax sit, sed quia tantus est, ut viros etiam fortis, prudentes, & alios valde constantes terrebant, conturbabant, dejicere, ac perplexos reddere possit. Dividitur item metus in eum, qui est ab intrinseco, & qui est ab extrinseco; qui explicatur infra Tractat. ult. Exam. 3. Q. 2. n. 33.

Ratio 2. Ut metus sit gravis, requiruntur 1. Ut gra-

De ultimo fine, & actibus humanis.

grave malum à mente apprehendatur futurum, non ex ratione levi, sed valde probabili. 2. Ut is qui malum illud minatur, sit potens illud exequi: alias enim erit vana similitudinibus ira. 3. Quod sit solitus tales minus exequi. 4. Ut malum illud non possit à mente facile evitari. 5. Consideranda est qualitas Personæ timoris, nam respectu pueri, vel mulieris potest esse metus gravis, qui respectu viri est levis. Sicut idem dicit solet de tentationibus.

Resp. 2. Metus potest dupliciter se habere ad operationem. Primi causit, ita ut vere sit causa actus, v. g. projectionis mercium, sic ut homo verè agat ex metu, seu ex impulsu ejus: quia *ly ex & per significans causitatem*. Et hoc iterum dupliciter, nam ut vel sit causa totalis ejus, ita ut absente metu non ponetur actus, & in hoc solo sensu metus causat involuntarium. Vel ut sit ejus causa partialis, ut si cum aliis quibusdam causa impellat ad actum, ita tamen ut talis actus ponatur, licet metus ille non adesset, & in hoc sensu metus non causat involuntarium. Secundi metus potest ad operationem se habere merè concomitantem, ita ut operationem quidem comitetur, ad eam tamen non impellat. Sicut si Martyr moriatur cum metu mortis, non tamen ex metu mortis, sed ex obedientia & amore Dei. Et in hoc sensu metus etiam non causat involuntarium, quia *ly cum non significat causalitatem, sed meram similitudinem, & concomitantiam*.

XIII. Resp. 4. Quia, in sensu explicato, fuit ex metu gravi, sunt mixta ex voluntario, ita si similiter sint voluntaria, & secundum quid involuntaria. Exemplum est in dicta projectione mercium.

Ratio 1. pro 1. p. Quod fit ex efficaci voluntate, & intentione operantis est simpliciter voluntarium, ut patet ex definitione voluntarii, sed ita in casu positio, qui mercator revera sciens, & volens proicit merces in mare, ut hoc medio vi-

ta salvet. Ergo.

Ratio 2. ubi est liberum, ibi est voluntarium, quia metus causit voluntarium simpliciter.

XVI. Resp. 1. Juramentum metu gravi, immo gravissimo extortum (modo sine peccato & damno proximi possit servari) dicitur validum in e. Si vero, de Jurejurando. Potest tamen ab eo peti absolutio, nec confirmat contractus alii invalidos.

Ratio 1. p. Patet ex reverentia divisi nominis in testem vocati. Vide infra de juramento Tract. 10. Exam. 4. n. 49. R. 8. & n. 50.

Ratio 2. & 3. p. Quia, ut DD. inquit, unus juramentum nequit sanare duplex vitium, nimirum voluntarii, & militaris contractus.

Resp. Vota solemnia, matrimonia gravi metu inclusu incuso extorta, testimonia testium in testamentis, &c. licet ipso jure naturali non sint irrita ex defectu voluntarii simpliciter: Sunt tamen nullulae recte positivo, & usu Ecclesie.

Primam partem probat. Ratio dubitandi adducta, & patet ex eo, quia libertas, quae sufficit ad peccatum mortale, ordinari, & quantum est de se, etiam sufficit ad contractum, & votum: sed ad peccatum mortale sufficit voluntarium ex metu, ut ante dictum est. Ergo.

Ratio 2. p. Quia Legislatores consulti, & ratio dubitandi voluntarii tales contractus irritare, tum ad vitanda multa incommoda, nim. iurgia, lites, &c. in pacem illius, qui in justè metum inclusus. De votis ex metu vide infra. Tract. 10. Exam. 3. Q. 2. n. 30. De Matrimonio ex metu. Vide Tract. ult. Exam. 3. n. 33.

Contra 2. ubi est liberum, ibi est voluntarium, quia immutabile, idque & id quod jure naturæ est validum legi positiva non possit annulari. Sed ad hoc patet infra Tract. 6. de legibus. Exam. 2. n. 12. ante R. 1. Ubi dicetur, aliqua esse de jure naturæ solum permisive.

XVII. Notandum hic specialiter est de voto solemnis, seu professione ex gravi metu emissa, quod nisi votum metum passum intra quinquennium à facie professione reclamaverit, eo ipso non audiatur, ut statut Concl. Trid. Sess. 25. de Reg. cap. 19. quia tunc presumitur ratificasse professionem, quæ ratificatio nisi accederit, est Religious solium putativa, nec in conscientia obligatus: non, inquam, audiatur, nisi tacuerit ex justa causa, v. g. quia metus fuit continuatus: vel ex ignorantia, ut si Professionis nullitatem non scivit, & tunc, si reclamare vellet debet petere restitutionem in integrum, ac licentiam reclamandi. Unde solet dici, quod non possit reclamare, nisi Papa operat: or. Porro hac

honna Tract. 13. Exam. 3. Q. 3. n. 43. & seqq.

XV. *Quomodo resolvi hunc casum: Ex metu gravat in die jejuniis peccatine?*

Ratio dubitandi est. Quia voluntaria legis transgressio est peccatum: sed hac est in casu positio, quia metus gravis juxta dicta relinquit voluntarium simpliciter. Ergo. Sed.

Resp. quod non peccat. *Ratio:* Quia in casu positio cessat obligatio legis, quia leges humanæ (uti sunt illæ de audienda Missa, & de jejuniis) non obligant, quando sine gravi jactura servari nequeant, nec censetur esse alia mens pia Matris Ecclesie adeoque eam transgressio in casu positio solum est materialis: formalis enim est tunc, quando obligatio legis viget. Ex quo patet ad rationem dubitandi: mai. enim solum est vera de transgressione formalis. Excipit casus quo metus inquietetur in contemptu legis.

Licetne ob gravem metum facere peccatum mortale, vel saltē veniale?

Dico, non licere. Prastat enim mori quam summetum bonum offendere. De quo inferius plura.

QUÆRO IX. Juramenta, vota, matrimonia, testimonia, promissiones, &c. si ex gravi metu fiant, tenent, seu obligant?

Ratio dubitandi est, quia metus gravis relinquit voluntarium simpliciter.

XVII. Resp. 1. Juramentum metu gravi, immo gravissimo extortum (modo sine peccato & damno proximi possit servari) dicitur validum in e. Si vero, de Jurejurando. Potest tamen ab eo peti absolutio, nec confirmat contractus alii invalidos.

Ratio 1. p. Patet ex reverentia divisi nominis in testem vocati. Vide infra de juramento Tract. 10. Exam. 4. n. 49. R. 8. & n. 50.

Ratio 2. & 3. p. Quia, ut DD. inquit, unus juramentum nequit sanare duplex vitium, nimirum voluntarii, & militaris contractus.

Resp. Vota solemnia, matrimonia gravi metu inclusu incuso extorta, testimonia testium in testamentis, &c. licet ipso jure naturali non sint irrita ex defectu voluntarii simpliciter: Sunt tamen nullulae recte positivo, & usu Ecclesie.

Primam partem probat. Ratio dubitandi adducta, & patet ex eo, quia libertas, quae sufficit ad peccatum mortale, ordinari, & quantum est de se, etiam sufficit voluntarium ex metu, ut ante dictum est. Ergo.

Ratio 2. p. Quia Legislatores consulti, & ratio dubitandi voluntarii tales contractus irritare, tum ad vitanda multa incommoda, nim. iurgia, lites, &c. in pacem illius, qui in justè metum inclusus. De votis ex metu vide infra. Tract. 10. Exam. 3. Q. 2. n. 30. De Matrimonio ex metu. Vide Tract. ult. Exam. 3. n. 33.

Contra 2. ubi est liberum, ibi est voluntarium, quia immutabile, idque & id quod jure naturæ est validum legi positiva non possit annulari. Sed ad hoc patet infra Tract. 6. de legibus. Exam. 2. n. 12. ante R. 1. Ubi dicetur, aliqua esse de jure naturæ solum permisive.

XVII. Notandum hic specialiter est de voto solemnis, seu professione ex gravi metu emissa, quod nisi votum metum passum intra quinquennium à facie professione reclamaverit, eo ipso non audiatur, ut statut Concl. Trid. Sess. 25. de Reg. cap. 19. quia tunc presumitur ratificasse professionem, quæ ratificatio nisi accederit, est Religious solium putativa, nec in conscientia obligatus: non, inquam, audiatur, nisi tacuerit ex justa causa, v. g. quia metus fuit continuatus: vel ex ignorantia, ut si Professionis nullitatem non scivit, & tunc, si reclamare vellet debet petere restitutionem in integrum, ac licentiam reclamandi. Unde solet dici, quod non possit reclamare, nisi Papa operat: or. Porro hac

reclamatio est facienda, & causa nullitatis exponentia, coram legitimo Superiori, nim. Praelato Monasterii & simul coram Ordinario loci. De quo consule Canonistas.

XVIII. Resp. 3. Contractus, v. g. emptiones, vendiciones, transaciones, concessiones, promissiones, donationes, contractum rescissiones (quod ius positivum non annulavit) si ex gravi, & injurioso metu facti sint, nec juramento firmati, possunt in foro conscientia in integrum revocari ab eo, qui gravem metum injuste passus est.

Ratio. Quia alter ei fecit injuriam. Ergo tenetur eum restituere in pristinum statum, & injuriam passus habet ius urgendi hanc restitutionem, potestque licet rem suam recuperare aperi, vel occultare ut compensatione, si aliter nequeat, scandala desit.

Dixi 1. quod ius positivum non annulavit. Nam ex dictis patet, esse aliqua, si ex gravi metu fiant, ipso iure positivo nulla, ut testimonia in testam. tis l. 4. de Testam. Matrimonio c. Veniens, de Spousal. Votum sollempne, juxta Trid. cit. Absolutio de excommunicati, ex meta cap. unic. de His que vi, in 6. Jurisdictio ex meta data, vel prorogata, l. 2. ff. de Judicis, c. Ubi periculum, de Electione in 6. Autoritas Tutorum l. 1. s. ult. ff. de Aut. Tutor. Addunt aliqui Casistar, etiam votum simplex ex gravi metu factum non tenere, sed authenticus de hoc in iure non constat, ut docet Sylvester.

Dixi 2. nec iuramento firmati, quia alias contractus ex reverentia divini nominis erunt servandi ut validi.

Quid si injuriam passus nolit rescindi contractum?

Dico, quod tunc alter teneatur servare contractum.

Ratio. Quia contractus iure naturae est validus. Ergo tenetur usque dum per injuriam, iuri suo cedentem, vel per Superiorum rescindatur.

QUÆRO X. Exorta per metum levem suntne in utroque foro restituenda? Item quid censes de metu reverentiae?

XIX. Resp. 1. ad 1. p. Si metus vere fuerit causa sine qua non, tunc sic extorta sunt saltem in foro conscientiae restituenda, juxta sententiam tuorum & probabilorem Sylvestri, Navarri, &c. 2. Sed in iure externo ob similem metum non ceditur actio.

Ratio 1. p. Qui talen metum est passus, est inutile privatus sua libertate. Ergo est restituendum in pristinum statum.

Excipiunt votum, quod, licet fiat ex levi metu, est validum, nec potest propriis votantibus voluntate rescindi. Idem est de Matrimonio, & patet in propriis locis.

Resp. 2. ad 2. p. Sola reverentia Parentibus, vel Dominis debita non est metus gravis, sed (ut alii loquuntur) justus, & sufficiens ad contractus irritandos, nisi concurrent alii administricia, ex quibus possit colligi, fuisse revera invitum: uti sunt valde importunæ persuasiones periculose, ac atrocies minæ, gravia ola, &c. ita ut modesta contradictione nihil efficiat. Item, loquendo de Matrimonio, inæqualitas contrahentium. His administricis concurrens potes metus reverentialis censeri justus, seu gravis.

QUÆRO XI. Estne aliquod remedium juris contra atrocies minas, ex quibus metus nasci solet, & quod illud?

XX. Resp. Est, & vocatur cautio de non offendendo, consistente in hoc, quod iudex requiratur, ut minantem citet, si quis severe prohibeat, ne ullam violentiam aut injuriam contra tamet attinet, immo enim discedere non sinat, nisi prius adversario securitatem spondet verbis, vel juramento, pignoris, fidejussionibus, &c. attenta persona quilitate.

Tertia involuntarii causa, scilicet Concupiscentia.

De qua S. D. q. 6. art. 7.

QUÆRO XII. Quid & quotuplex est concupiscentia? Causamne involuntarium, minendo vel tollendo libertatem?

XXI. Resp. 1. Per concupiscentiam cum S. Thom. intelligi passionem appetitus sensitivi prosequentis bonum sensibile, ac delectabile, ut sunt amor, desiderium, spes, gaudium, sive voluptas, &c. Est autem duplex concupiscentia: Una antecedens, puta, actum voluntatis, eumque præveniens, tamquam ejus causa; ut cum in aliquo, visa puella, acceditur libido, voluntatem rapiens ad delectationem, quasi naturaliter, seu ex se exurgens. Alia est consequens, puta, actum voluntatis, seu ab ipsa voluntate præiœ operante excitata; ut cum quis delectatur, vult affici venerata delectatione, ut promptius per hoc in operationem venerata feratur, eamque ex magis concupiscat. Et de hac supponitur, quod non cause involuntarium, cum ex actu libero voluntatis sequatur, & causeatur.

Resp. 2. Concupiscentia antecedens non tollit, nec minuit, sed potius causat, & auget voluntarium imperfectum, seu communiter sumptum, sive prout commune est homini & bruto, & non est formulariter idem cum libero, ut explicatum est in R. 1. ad Q. 5.

Ratio. Quia facit ut voluntas cum majori imperitu, complacentia, ac intensione feratur in ampliorum bonis sensibili, ac delectabili. Ergo.

Not. Voluntarium tollere non esse idem, ac ille minuere. Illud tollere, est facere, ut non maneat essentia voluntarii: illud vero minuere, est facere, quod manente essentia voluntarii dematur aliquid de ejus perfectione accidentaliter: sicut est contra illud augere, est facere, quod ejus perfectio crescat.

Resp. 3. Concupiscentia antecedens aliquando minuit, immo omnino tollit voluntarium perfectum, seu liberum, quo homo differt a bruto.

Ratio. Quia vehementis passio oculum, seu judicium rationis ita turbat, ut parvum vel nihil attendat ad propositionem finis, ac mediorum, cum saepè absorbeat rationem, ut homo non sciatur quid agat, immo amentem faciat; ut at S. D. ad 3. quod eiama patet in motibus primo primis, & in iis quod ex amore, vel ira rediguntur ad insaniam, ubi non salvatur cognitio indifferens, seu indifferens judicii; sine qua non datur libertas. Ergo.

Ex quo sequitur, quod talis passio etiam minuat, vel tollat rationem peccati, utpote quae non est sine voluntario, & eo diminuit diminuitur. Ut patet in Tract. 4. Exam. 2. Q. 24. n. 27.

XII. Oppono contra R. 2. Juxta mentem S. Th. is qui accedit ad mulierem fecundam, & deformem, gravius peccat, quam illa qui accedit ad pulchram. Subsum: Sed accedens ad pulchrum accedit cum majori concupiscentia. Ergo concupiscentia minuit voluntarium, & non anger, quia alia etiam deberet augere peccatum, quod tamen juxta S. Thom. minuit in accedente ad pulchrum.

Resp. In hac oppositione fieri transitum à voluntario perfecto, seu libero ad imperfectum, seu in comuni sumptum, & solum probat, quod quia concupiscentia diminuit peccatum, etiam diminuit liberum: quod non negatur. Unde admissio ant. (eo quod ad secundam accedens, accedit cum majori libertate, cum passio, seu concupiscentia non sit tantum dist. primum conseq. Ergo est magis voluntarius voluntario perfecto, seu libero, C. conseq. imperfecto, N. conseq. Et concessa min. subs. dist. alterum cons. Ergo minuit voluntarium liberum, C. cons. imperfectum, N. conseq.

Quarta involuntarii causa, scilicet ignorancia. De qua S. D. q. 6. art. 8.

QUÆRO XIII. Quotuplex est, & quemam causam involuntarium?

XXIII. Resp. 1. Ignorantia Primo dividitur in eam quae est pura negationis, seu negativæ talis, eo quod sit in subiecto ad sciendum inepto, vel simpliciter, ut in lapide; vel pro certo tempore, ac statu, v. g. in amente, vel infante. Et haec juxta S. Thom. infra. q. 76. art. 2. potius dicenda est, nescientia, quam ignorantia. Et in ignorantia quae est privationis, seu privativæ talis, quae est carentia scientiae in subiecto apud ad sciendum ea, quae quis potest aut tenetur scire. Item in eam, quae dictur ignorantia prava dispositionis, quae est positiva deceptio, & contrarius veritati error, seu dispositio, vel habitus scientiae omnino contraria, sive habitus falsorum principiorum, ac opinionum, qualis est in Judeis, hereticis, aliisque errantibus.

Resp. 2. Ignorantia causit voluntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid.

Ratio 1. part. est. Qui vult antecedens, vult etiam consequens, ex eo sequi natum, & qui est causa cause, quia talis, est etiam causa causati: sed ignorantia consequens est directe, vel indirecete volita (ut mox dicetur) in quo differt ab antecedente, & talis effectus ex ea sequi natus est. Ergo & effectus simpliciter voluntarius est.

Ratio 2. part. Quia ille ignorans sepe non producere effectum, si scientiam habetur, nisi forte, ut noster Contenson, loquitur, eset ingens malitia cumulus, qualis forte fuit in illis, qui dicebant Job. 21. Scientiam virorum tuarum nolumus; ut effreni impetu sine remorsis omnibus flagitis se dederint.

Dixi ignorantiam consequentem posse esse directe vel indirecste voluntam. Directe, quando nimirum voluntas expressè vult aliquid ignorante, ut liberis possit peccare, ut patet ex eti Job. 21. Et haec ignorantia dicitur affectata. Indirecte, quando voluntas expressè quidem non vult ignorante; prætermittit tamen, seu non curat addiscere ea, quae potest & tenetur scire. Et haec dicitur ignorantia crassa, supina, & male electionis.

An, & quomodo ignorantia minuit, vel tollat peccatum, dicetur infra Tract. 4. Exam. 2. Q. 24. n. 72. R. 1. & 2.

EXAMEN II.

De Circumstantiis humanorum actuum.

De quibus S. D. agit Q. 7. per 4. art.

P Rius est rem esse in se, quam ab accidentibus circumstari, seu vestiri, prouide prius debuit explicari substantia voluntarii in actibus humanis reperi, & deinde explicanda sunt ejus accidentia, seu circumstantie, quæ à circumstantio, ac substantia afficiendo nomen habent, suntque actuum humanae accidentia, non in esse naturali, vel physico, v. g. quod furcum fiat manus sinistra, vel dextra, ante vel post prandium; sed inesse mortis, sic ut addat novam, vel augeat malitiam effectus, v. g. furcum in magna vel parva quantitate, vel si fiat in loco sacro.

QUÆRO I. Quid est, & quod sunt circumstantiae?

XXV. Respondet 1. Circumstantia juxta S. Thom. est particularis conditio, seu accidentialis officio actionis humanae in genere mortis, eam quasi circumstantes, eique supervenientes. Sicut furcum prius habet, quod si ablato rei alienæ, quod sumat fiat in loco sacro.

Resp. 2. Septem sunt circumstantiae, comprehensa à S. Thoma hoc Versu:

Quis. Quid. Ubi. Quibus auxiliis. Cur. Quomodo. Quando. Explicatur Circumstantia. Quis.

Ly Quis denotat personam operantem, non quidem quad substantiam, & secundum se, sed quidem conditionem, qualitatem, statum, officium, &c. nim. quod sit vel Ecclesiasticus, vel Religiosus, vel voti obs-